בהר

א. עה"פ [1] "שבת שבתון יהי' לארץ שבת לה' " דרשו בתו"כ: "שבת לה' — כשם שנאמר [2] בשבת בראשית שבת לה' כך נאמר בשביעית שבת לה' "; ובפירש"י הובאה ג"כ דרשה זו, אבל בשינוי לשון: "שבת לה' — לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית".

והנה בהשקפה ראשונה נראה שב' הדרשות תוכנם חד הוא [3]. אבל לפ"ז צלה"ב טעם השינויים שביניהם:

א) רש"י בפירושו מפרש תוכן ה־דרשה "שבת לה' " — "לשם ה' " ואח"כ מביא ראי' "כשם שנאמר בשבת בראשית", ואילו בתו"כ ציין הגז"ש, שבשניהם נאמר שבת לה', אבל סתם ולא פירש תוכן הענין הנלמד מזה — "לשם ה' ".

ב) לאידך — קיצר רש"י וכתב סתם "כשם שנאמר בשבת בראשית", וב־תו"כ מאריך: (כשם שנאמר בשבת בראשית) שבת לה' כך נאמר בשביעית שבת לה'.

ג) בתו"כ הדרש הוא על פעם הב' שנאמר בהפרשה "שבת לה' ", ורש"י מפרש כן על פעם הראשונה [4] שנאמר "שבת לה' ".

ב. והביאור: דובר כמ"פ, דענינו של רש"י בפירושו עה"ת אינו לדרוש הלכות אלא לפרש פשטות הכתובים, ובלשונו בפירושו בפ' בראשית [5]: אני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא. לאידך, התו"כ, חלק ההלכה והדרש שבתורה, ענינו דרשת הכתובים ולימוד ההלכות אשר בהם —

חילוק יסודי זה מסביר השינויים שבין התו"כ לפירש"י בנדו"ד: נקודת החילוק בין התו"כ לפירש"י הוא: בתו"כ דורש זה לענין של הלכה, משא"כ כוונתו של רש"י היא לפרש פשט הכתוב "שבת לה' " — ומזה פרטי השינויים שבין התו"כ לפירש"י, כדלקמן.

ג. יש מפרשים [6] כוונת רש"י ב־"לשם ה' ": הכתוב מלמדנו שהשביתה ממלאכות השדה בשנת השמיטה אינה בשביל מנוחת האדם, או בשביל התו־עלת להשדה מזה, כדרך עובדי אדמה שמשביתים השדה שנה אחת כדי שיהי' לה כח בשנים הבאות [7], אלא "לשם ה' " — לשם קיום מצות הקב"ה. וע"ז מביא ראי' משבת בראשית, שגם שם צ"ל השביתה "לשם ה' " [8].

אבל קשה לפרש כן ברש"י:

א) אם הפירוש "לשם ה' " אינו משמעות הפשוטה של התיבות "שבת

---

1) פרשתנו כה, ד.
2) יתרו כ, י.
3) ראה רמב"ן כאן, מלבי"ם, ועוד.
4) פסוק ב.
5) ג, ח. ועוד.
6) חזקוני, באר מים חיים (על פרש"י), ועוד.
7) ראה ב"ב כט, א.
8) להעיר ממרש"י תשא לא, טו.

לה' " (ולכן צריך ראי' ע"ז), הו"ל לרש"י לפרשו (קודם לזה) עה"פ "שבת לה' " הנאמר בשבת בראשית? ובפרט שרש"י עצמו כותב כאן "כשם שנאמר בשבת בראשית" — ושם לא פירש מידי?

ב) את"ל שפירוש זה הוא משמעותו הפשוטה של "שבת לה' " (שלכן לא פרש"י מידי בשבת בראשית), אלא שבגדו"ד מוכרח לפרשו כי כאן יש מקום לטעות שפירושו באופן אחר — אינו מובן: למה צריך ראי' ע"ז ("כשם שנאמר בשבת בראשית")[9] — והרי מצינו כעין זה בפי' רש"י עה"פ[10] ויקחו לי תרומה — "לי לשמי", ולא הביא ראי' לפירושו? ועד"ז עה"פ[11] קדש לה' — "שמירת קדושתה (דשבת) לשמי ובמצותי".

ג) למה מעתיק רש"י מן הכתוב תיבת "שבת" — הרי ע"פ הנ"ל אינו מפרש רק תיבת "לה' — לשם ה' "?

הביאור בזה:

רש"י מעתיק מן הכתוב גם תיבת "שבת" כי בה הקושי שבהכתוב: תיבת "שבת" לכאו' מיותרת היא, שהרי מתחיל "ושבתה הארץ", והול"ל "ושבתה הארץ לה' "?

ולכן מפרש רש"י "לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית", וכוונתו (לא לפרש דתיבת "לה' " פירושה "לשם ה' " — כי זה מובן בפשטות ואינו צריך לפירוש, אלא) דמיתור תיבת "שבת" למדים דהשביתה "לשם ה' " דשמיטה צ"ל באופן מסוים: "כשם שנאמר בשבת בראשית" — באותו האופן דשביתת "שבת בראשית" (כד-לקמן ס"ו).

ד. ובא פרש"י זה בפעם הראשונה שנאמרו תיבות אלו בפרשה — דהרי קושיא זו מתעוררת תיכף כשנאמר "ושבתה הארץ שבת לה' "; ובפעם הב' לא פרש"י כלום כי סומך על מה שפירש לפנ"ז; ובפשש"מ — דרך הכתובים בהרבה מקומות לחזור על ענין א' כמה פעמים באם נתחדש בו איזה דבר (את ספיח גו')[12].

אולם בתו"כ דלא נחית לפרש פשט הכתובים, כנ"ל, אלא לדרוש מהכתוב ענין בהלכה, לכן דורש דוקא פעם הב' שנאמר "שבת לה' ", כי פעם הראשונה שנאמר "שבת לה' " לא לדרשה אתי אלא ללמד על השביתה שתהא "לשם ה' " (וכפירש"י); אבל יתור התיבות "שבת לה' " כשנאמרו בפעם הב'[13] — לדרשה קאתו "כשם שנאמר וכו' ".

---

9) בפשטות מה שסיים רש"י "כשם שנאמר בשבת בראשית" הוא פירוש הכתוב "שבת לה' " (ראה מפרשי רש"י. ובדברי דוד: ומה שסיים כשם כו' זהו פי' על יתור לשון שבת כו'. (ועפ"ז סרה קושיא הג' שבפנים)) — אבל עדיין אי"מ: אם כוונת הכתוב רק לומר שהשביתה דשביעית צ"ל "לשם ה' " מה ניתוסף בזה ע"י ה-דוגמא משבת בראשית?

10) תרומה כה, ב.

11) תשא לא, טו.

12) ובמכ"ש מהא דנשנית פרשה בשביל דבר שנתחדש בה (פרש"י בא יג, ה. ועוד).

13) כי בהלימוד ע"ד הלכה — הכפלת ענין ה"א לשם דרש כו'.

ה. והנה מכיון שבתו"כ לא פירש איזה ענין והלכה נלמד מההיקש משבת אלא דורש באופן סתמי "כשם שנאמר בשבת כו', כך נאמר כו'", יל"פ ש־חידושו של התו"כ הוא (לא (רק) הלכה מסויימת שנלמדת משבת, כ"א) דכללות הענין של שבת מלמד על שביעית, ולא להיפך.

והיינו: בשניהם — שבת בראשית ושביעית — נאמר אותו הלשון "שבת לה'", שזה מורה על צד ודין השוה בשניהם, אבל לא נתפרש מי נלמד ממי? ומבאר התו"כ: "כשם שנאמר בשבת כו' כך נאמר בשביעית כו'". היינו, ששבת מלמד על שביעית ולא להיפך.

ויובן זה ע"פ מה שפירש הראב"ד [14], דדרשת התו"כ היא בענין תוספת שבי־עית, וז"ל: וי"מ להקל כדאמרינן ב־מועד קטן [15] מה שבת בראשית אסורה, לפני' ולאחרי' מותרין, אף שביעית, היא אסורה לפני' ולאחרי' מותרין. והיינו דכשם שאין (מה"ת) דין תוספת בשבת בראשית [16], כמו"כ אין דין תוס־פת בשביעית (ומותר לזרוע וכו' בסוף ששית [17]).

עפ"ז יש לבאר הדרשה בתו"כ — כי פשטות הסברא (בלי הלימוד משבת בראשית) מחייבת ששביעית מחוייבת בתוספת:

בכתוב נאמר "ושבתה הארץ שבת לה'", "שבת שבתון יהי' לארץ". היינו דענינה של שמיטה הוא לא רק שביתת האדם ממלאכות השדה, אלא גם שבי־תת הארץ [18]; היינו, שה"ארץ" מצ"ע צריכה להיות במצב של שביתה, ולא רק שהאדם ישבות ממלאכתה.

ולפ"ז מסתבר שאסור לזרוע בסוף ששית, דאז ("מוכרח" ש)השדה מגדלת הזרע ומצמיחה אותו ועד שעומדת

---

14) בפירושו הב'.

בפירושו הא' כ': "יש מפרשים להחמיר על איסור שביעית שהרי הוקשה לשבת בראשית". (וראה מדרש הגדול כאן: כשם שנאמר כו' כך נאמר כו' כשם שהשבת צריך להוסיף מחול על הקדש כך השביעית) — אבל סתמא דגמרא * מו"ק (ד, א) והירו־שלמי שביעית (פ"א ה"א) הוא כפי' הב' דהלימוד משבת אשביעית הוא שאין חיוב תוספת.

15) שם.

*) ע"פ המבואר לקמן בפנים דע"פ סברא חיצונית — שביעית מחוייבת בתוספת, י"ל שגם לפי מסקנת הגמ' במו"ק שם דר"ג וב"ד התירו משום ד"כי גמירא הילכתא בזמן שביהמ"ק קיים" — מ"מ אי לאו גז"ש ד"שבת — שבת" הי' מחוייב בתוספת שביעית גם בזמן שאין ביהמ"ק קיים (אלא שלא משמע כן בתוס' שם ד"ה אלא א"ר אשי'). וראה ראב"ד לתו"כ שם: ומן הטעם הזה נמנו כו' והתירום.

16) וצע"ק מהא דהביא התו"כ בפ' אמור (פי"ד, ה ואילך) הדרשה עה"פ (שם כג, לב) "ועניתם נו' תשבתו שבתכם" ד"כל שביתה כו' אתה מוסיף כו'". וי"ל כתי' התוס' (מו"ק שם ד"ה מה להלן) דההוא פורתא לא קא חשיב כו' ע"ש. וראה לקמן שוה"ג להערה 20.

17) כדעת ר"ג וב"ד שנמנו על ב' פרקים הללו וביטלום (מו"ק ג, ב. ירושלמי שביעית שם).

18) ראה ע"ז טו, ב. תוס' רי"ד שם. מנ"ח מצוה קיב. ביאור רי"פ פערלא (ל־סהמ"צ רס"ג) מ"ע סא. וראה בס' לאור ההלכה — להגרש"י [ז"ל] זוין — ע' צד.

בקמי' בשביעית, ואף אם לא יקצור האדם מה שגדל בזריעתו — הרי ע"י עשייתו לא הייתה הארץ כלל במצב של שביתה[19].

וע"פ הלימוד כשם כו' — אפשר לטעות ד"שבת לה' " הנאמר בשביעית מלמדנו[20] אשבת בראשית — שגם בה מחוייבים בתוספת. ולזה מדייק התו"כ ודורש: כשם שנאמר בשבת כו' כך נאמר כו'. היינו, הלשון "שבת לה' " (הנכפל פה) מדגיש ומלמדנו שהשביתה של שנה השביעית היא בדוגמת ה־"שבת לה' " — "שבת בראשית", ויש ללמוד אופני ודיני השביתה שלה משבת בראשית, ולא להיפך.

ו. אמנם כ"ז הוא דרשת הפסוק ע"ד ההלכה, אבל ע"ד הפשט — דרכו של רש"י בפירושו עה"ת — כוונת הכתוב "שבת לה' " הוא ללמד שה־שביתה צ"ל "לשם ה' " בדוגמת "שבת בראשית" (כנ"ל ס"ג).

ויובן זה בהקדים ביאור דיוק הלשון "שבת בראשית", ולא "שבת ימים" (ע"ד הלשון[21] בנוגע לשמיטה — "שבת שנים")?

והנה עה"פ[22] "ממחרת השבת יניפנו הכהן" פירש"י: "ממחרת יו"ט הראשון של פסח שאם אתה אומר שבת בראשית אי אתה יודע איזהו". והיינו דה־לשון "שבת" שייך גם איו"ט, ו"שבת בראשית" שולל יו"ט.

והביאור: בהציווי על שביתת האדם בשבת (שע"ש זה נק' "שבת") נאמרו ב' טעמים[23]: א) זכר למעשה בראשית — דמכיון ד"ששת ימים עשה ה' את השמים גו' וינח ביום השביעי" לכן נצטווה האדם "ששת ימים תעבוד גו'

---

19) ראה עד"ז בביאור פערלא שם דאם נקלט הזריעה בשביעית (אף שזרע מקמי שביעית) עבר על עשה דשביתת הארץ, ומה"ט אין נוטעין כו' ערב שביעית כו'. עיי"ש. (אבל ראה מנ"ת (מצוה שכו בסופה) שקו"ט בכעין זה).

20) לכאו' אפשר ללמוד במכש"כ מ־שביעית — וא"צ להלימוד ד"שבת — שבת" (וראה מכילתא דרשב"י משפטים כג, יב. תוס' ר"ה ט, א ד"ה ורבי ישמעאל. ד"ה ור"ע. רשב"א וריטב"א שם).

— אבל י"ל דמצד הסברא אין מקום לתוספת שבת כי קדושתה "מיקדשא וקיימא" (ביצה יז, א) ע"י ששבת הקב"ה — ושביתת הקב"ה הי' רק המעל"ע דשבת, וכמרז"ל (ב"ר פ"י, ט — הובא בפרש"י בראשית ב, ב) בו"ד שאינו יודע לא עתיו כו' מוסיף מחול על הקדש אבל הקב"ה שהוא יודע כו' נכנס בו כחוט השערה*.

*) ועוד: ע"פ מרז"ל זה כל הענין דתוס' שבת הוא מצד הספק "שאינו יודע עתיו כו' ". וראה לקו"ש ח"ה ע' 31 הערה 22 דז"ל דגם המדרש ס"ל להדרשה "תשבתו שבתכם" (ראה לעיל הערה 16), אלא שמבאר הטעם שצריך להוסיף מחול על הקדש — לפי שבו"ד אינו יודע כו'. עיי"ש. וספק זה אינו בנדו"ד דתוספת שביעית — ראה הערה הנ"ל.

21) ירושלמי שביעית שם.

22) אמור כג, יא.

23) ראה מו"ג (ח"ב פל"א — הובא ברמב"ן ואתחנן ה, טו). מט"מ סתל"ז. וראה שער הכולל (להרא"ד לאוהאוט — פי"ז סכ"ט) שזהו החילוק בין תפלת ערבית ושחרית דש"ק — לענין אמירת "זכר למעשה בראשית".

ויום השביעי שבת גו׳ ״ (כמבואר ב־עשה״ד שבפ׳ יתרו [24]). ב) זכר ליציאת מצרים, וכמש״נ (בעשה״ד דפ׳ ואתחנן [25]) ״וזכרת כי עבד היית בארמ״צ גו׳ על כן צוך ה״א לעשות את יום השבת״.

וזהו דיוק הלשון ״שבת בראשית״: שביתה לזכר מעשה ״בראשית״ — בריאת העולם. ושונה בזה [26] השביתה דיו״ט, דיש בה זכר ליצי״מ [27] (ושווה בזה להשביתה דשבת), אבל אין בה זכר למעשה בראשית [28].

וזוהי כוונתו של רש״י בפירושו ״לשם ה׳ כשם שנאמר בשבת בראשית״: הכוונה ״לשם ה׳ ״ בהשביתה דשנת השבע היא אותה הכוונה שבשבת בראשית — זכר למעשה בראשית, בריאת העולם בששת ימים וביום ה־שביעי שבת כו׳ [29].

ז. ע״פ הנ״ל (בביאור הלשון ״שבת בראשית״) יש לבאר רש״י תמוה בפ׳ משפטים [30]: עה״פ ״וביום השביעי תשבת״ פרש״י (ממכילתא): ״אף בשנה השביעית לא תעקר שבת בראשית ממקומה שלא תאמר הואיל וכל השנה קרוי׳ שבת לא תנהוג בה שבת בראשית״. ולכאו׳ תמוה: מהו הקס״ד ש־״תעקר שבת בראשית״ מפני ש״כל השנה קרוי׳ שבת״?

והביאור בזה: נת״ל דבטעם השביתה בשבת יש ב׳ ענינים: א) זכר למעשה בראשית (שע״ש זה נק׳ ״שבת בראשית״), ב) זכר ליציאת מצרים ופ־רש״י [31] השייכות דיצי״מ לשבת: ע״מ כן פדאך שתהי׳ לו עבד ותשמור מצ־ותיו — היינו שהטעם לציווי שמירת שבת הוא — כנאמר בעשה״ד הרא־שונות [32] ״זכר למע״ב״ ו״זכר ליצי״מ״ — הוא טעם לקיום המצוה שנצטווה משום זכר למע״ב. ולכן קס״ד שבשנה השביעית תעקר שבת בראשית — דכיון ש״כל השנה קרוי׳ שבת״, הרי כל השנה גם ימות החול הם זכר למע״ב [33]. ומה צורך ומה מוסיף הזכר דיוה״ש?

ומלמד הכתוב דגם בשביעית נוהג ״שבת בראשית״. והטעם: עם היות ד״כל השנה קרוי׳ שבת״, אבל בפועל אין השביתה אלא ממלאכות השדה (ובמילא — הזכר בפועל ע״י השביתה הוא רק בזמן דמלאכות אלו ורק באדם עובד אדמתו), משא״כ השביתה (ובמילא

---

24) כ, ט — יא.

25) ה, טו.

26) משא״כ ״שבת ימים״ כולל גם יו״ט, שהרי גם יו״ט קשור ב״ימים״ וכמ״ש (אמור כג — ז, כד, לט): ביום הראשון גו׳ כל מלאכת עבודה לא תעשו; באחד לחדש יהי׳ לכם שבתון גו׳ ביום הראשון שבתון גו׳. ועוד.

27) שהרי כל המועדים קשורים ביצי״מ (ראה שמות ג, יב. פרש״י יתרו כ, ב. ועוד. אמור כג, מג).

28) בלשון הגמ״א: שבת ״מיקדשא וקיימא״ — מצד הבריאה (ביצה שם), ויו״ט ״ישראל דקדשינהו לזמנים״ (ברכות מט, א).

29) ראה עד״ז ברא״ם כאן. רע״ב כאן. ועוד.

30) כג, יב.

31) ואתחנן ה, טו.

32) ויש ליישב פי׳ זה גם בהנסמן בהערה 23.

33) ראה עד״ז תו״ת שם.

— „זכר למעשה בראשית") דיום ה־שבת ה"ה בכל משך כ"ד שעות המעת־לעת, שהרי כאו"א אסור בכל מלאכה. ועוד שיש בשבת גם מצות חיוביות.

ח. מ„ייגה של תורה" שבפרש"י:

שביתת וקדושת השבת מקפת ומח־דירה כל מציאות האדם, כל פרטיו ועניניו, גם עניניו וצרכיו הגשמיים, וכהציווי והמצוה ד„קראת לשבת עו־נג" [34], כולל תענוג — דאכילה ושתי' כו',

— עם היות שבימות החול עניני העולם ודברי רשות צ"ל רק כפי ה־הכרח, ואם מתעסק בהם לשם עונג הו"ע של מותרות ואסור הוא כו' [35] —

כי קדושת השבת נמשכת גם בעניניו הגשמיים של האדם, וצריך להתענג בהם, וזה גופא הו"ע של מצוה וקדושה.

ומרמז בפרש"י „שבת לה' — לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית כו' כך נאמר בשביעית" [36] — השביתה דשביעית היא לא רק שלילה — שבי־תה ממלאכה — להפריש א"ע מעניני (עבודת ה)ארץ, אלא לשבות „כשם שנאמר בשבת בראשית" — להמשיך קדושת שביעית בפירות [37] (בעניני הארץ, ע"ד העבודה ד„בכל דרכיך דעהו" [38].

ט. עפ"ז מובן שכשם שיש מעלה בשבת לגבי שביעית כך יש מעלה ב־שביעית לגבי שבת [39]:

ביום השבת מתעלה האדם וכל ה־עולם — וסמבטיון יוכיח [40] — וכל העולמות [41], בשבת נאסרו כל המלא־כות, גם כל צרכיו הגשמיים הם ענין של עונג, עונג שהוא מצוה, כנ"ל.

יתירה מזה בשביעית, דעניינה „ושב־תה הארץ שבת לה'", להמשיך ה„שבת לה'" בעניינים ארציים שלו [42], כפי שהם בדרגא ד„ארץ" [43] (ארציות) — שהרי רק להפסד ולסחורה וכו' נאסרו.

---

34) ישעי' נח, יג. טור ושו"ע אדה"ז או"ח סרמ"ב.

35) תניא פ"ו. ובכ"מ.

36) ראה גם לקו"ש ח"ז ע' 356 ואילך.

37) ברמב"ם פ"ד מהל' שמיטה ויובל ה"י: אוכלין אותן בקדושת שביעית. שם פ"ו ה"ו: הפירות עצמן לא נתחללו כו' לפי שנקראת קודש. ובפרש"י לקמן (כה, יב — בקרא דיובל *): קדש כו' כהקדש כו' לחולין.

38) משלי ג, ו. רמב"ם הל' דעות פ"ג. טושו"ע או"ח סרל"א. שו"ע אדה"ז סקנ"ז ס"ב.

39) ראה עד"ז לקו"ש ח"א ע' 275.

40) סנה' סה, ב. ב"ר פי"א, ה.

41) ראה סהמ"צ להצ"צ מצות קדושת שנת הז'.

42) ראה תולדות יעקב יוסף ר"פ בהר. כתר שם טוב (קהת. תשל"ג) הוספות ע' 20.

43) ולכן נוהגת רק באי"י — שיש בה קדושה גם מצ"ע. וי"ל שזהו הטעם (ב־פנימיות העניינים) להדעות (נסמנו בס' לאור ההלכה — להגרש"י [ז"ל] זוין — ע' קה ואילך) דס"ל ששמיטה בזמן הזה היא רק דרבנן — כי בכדי להמשיך (גילוי ה)קדושה גם בארץ, צ"ל סיוע מהגילוי אלקות שהי' מאיר בביהמ"ק שבארץ.

*) ראה תו"ת בהר סקס"א.

עוד זאת: לא רק במאכל (עניני) אדם כן הוא, אלא גם במאכל בהמה[44]. ועד שנעשה "לכם לאכלה גו' ולבהמה גו' וולחי' גו'" כשכלה לחי' — כלה לאדם כו'[45], אדם ובהמה שווין מפני גודל גילוי אלקות גם למטה[46].

וזוהי מההוראות דמצות שביעית בעבודתו הרוחנית של כאו"א מבנ"י (גם בחו"ל ובזמן הגלות): קדושת האדם ודביקותו להקב"ה צ"ל לא רק בהזמנים דתורה ותפלה, כשהוא קדוש ומובדל מעניני העולם, אלא גם בעת התעסקותו בעובדין דחול בעניינים ארציים שלו —

כמו ששמת השנים מקבלים משנה השביעית, כמו ששופכים תחלה לכלי גדול וממנו לכלים קטנים[47] — צריך להמשיך השבת לה' (קדושה אלקית) בכל — "בכל דרכיך דעהו".

(משיחות ש"פ בהו"ב, תשכ"ו)

---

44) שביעית רפ"ז. רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ז הי"ג.

45) ראה רמב"ם שם רפ"ז.

46) ראה סהמ"צ שם.

47) ראה ענים יפות כאן. אוה"ת בהר ע' תרד.